

ELS DRETS HUMANS I EL MERCAT

PATRUS ANANIAS DE SOUZA

Belo Horizonte, Minas Gerais, el Brasil

La construcció històrica dels Drets Humans, sempre en procés de creixement i afirmació, malgrat dels retrocessos lamentables, expressa la lenta i pacient, alhora que també gratificant i esperançadora, caminada de la humanitat en la recerca de realització dels seus millors sentiments, desafiaments i aspiracions.

Aprenem amb les lliçons de vida i de la història que els Drets Humans no cauen del cel ni broten de la terra. Són conquerits pels grups, les classes socials i els pobles a través de moviments, mobilitzacions, lluites, molt sovint amb elevats sacrificis de vides humanes. Apareixen i s'imposen al llarg del temps mitjançant l'expansió de les consciències i de l'emergència de nous valors i paradigmes de convivència humana.

Moltes tradicions religioses, filosòfiques i culturals, més enllà de molts esforços personals i comunitaris, s'han sumat a la construcció teòrica i pràctica d'aquests drets. La tradició cristiana va aportar una extraordinària contribució a aquest procés a partir del llegat de Jesús –la seva vida i els seus ensenyaments plenament integrats i coherents, centrats en la dignitat de la persona i en l'atenció especial i compromesa amb els pobres.

Les idees liberals i contractualistes, emergents a partir del segle XVI i vinculades a l'ascensió de la burgesia, van dur, especialment al segle XVIII amb la Revolució Francesa i la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, els drets individuals i les primeres llavors dels drets polítics que assenyalen el camí cap a una futura democràcia. Eren inicialment drets restringits a les classes dominants, que es van anar universalitzant amb les lluites dels treballadors i els seus aliats. Les lluites socials i les noves idees del segle XIX, amb el marxisme i el cristianisme social, van portar, al segle XIX, als drets socials, econòmics i culturals, a l'expansió dels drets polítics i a l'estat del benestar social.

La Declaració Universal dels Drets Humans, proclamada per l'Organització de les Nacions Unides el dia 10 de desembre de 1948, busca una síntesi entre

els drets individuals, polítics i socials. Els trenta articles de la històrica declaració no obliguen els estats, un cop els falta el poder coercitiu propi de les nacions sobiranes. El desafiament moral, amb tot, va tenir bones conseqüències. Molts països van acollir les directrius de la Carta de l'ONU en les seves constitucions i lleis, i les va tornar, si més no en teoria, obligatòries. Els Drets Humans passen a constituir, en l'ordenament jurídic dels països, els drets fonamentals que s'articulen amb els deures corresponents.

Amb paraules del professor Fábio Konder Comparato: "La doctrina jurídica contemporània [...] distingeix els drets humans dels drets fonamentals, en la mesura en què aquests últims són justament els Drets Humans consagrats per l'estat com a regles constitucionals escrites." Els drets fonamentals poden, per tant, ser exigits per la via administrativa i/o judicial.

Documents posteriors, com la Declaració Universal dels Drets dels Pobles, també coneguda com a Carta d'Argel (1976), van donar una dimensió més col·lectiva als drets humans, i els va contextualitzar en el quadre de les relacions internacionals on es diluciden qüestions com ara les conseqüències del colonialisme que es manifesten en els nostres dies, entre altres facetes cruels, com el drama dels migrants, l'imperialisme, la disparitat en les relacions comercials, la cursa armamentista i les guerres.

En aquesta línia, la tradició cristiana, i sobretot l'Església Catòlica, va ajudar a consolidar aquesta nova visió que vincula els Drets Humans a la sobirania de les nacions, al desenvolupament i a la pau. S'han de destacar, en aquest nou enfocament paradigmàtic, les encíclicues *Pau a la Terra*, de Joan XXIII (1963), *Sobre el desenvolupament dels pobles*, de Pau VI (1967), *Sol·licitud social*, de Joan Pau II (1987), *Sobre el desenvolupament humà integral en la caritat i en la veritat*, de Benet XVI (2009) i, més recentment, l'exhortació apostòlica *L'alegria de l'evangeli*, del Papa Francesc (2013), que fa duríssi-

mes crítiques a l'imperi del mercat i dels diners.

L'afirmació del dret de les persones i de les comunitats locals i nacionals va trobar una poderosa resistència, tant més perversa com més subtil i ideològica, a les darreres dècades del segle passat. Importants conquestes històriques i civilitzadores van ser aplastades per l'ona neoliberal, sota un nou aspecte: el d'un capitalisme salvatge i triomfant fundat en la defensa intransigent de l'estat mínim, de la total llibertat dels mercats i del capital financer especulatiu, del darwinisme social on preval la llei del més fort i del més espavilat.

El Papa Francesc, a la seva esplèndida exhortació abans esmentada, compara amb profètic vigor la "nova idolatria dels diners". Després de denunciar la cultura que descarta les persones i les converteix en béns de consum, que torna els exclosos, més que no pas explotants, en residus i sobres, el Papa denuncia l'ordre dominant al món: "En aquest context, n'hi ha que defensen encara les teories de la 'recaiguda favorable' que pressuposa que tot el creixement econòmic, afavorit pel lliure mercat, aconsegueix per si mateix produir una més gran equitat i inclusió social al món. Aquesta opinió, que no s'ha vist mai confirmada pels fets, expressa una confiança vaga i ingènua en la bondat d'aquells que tenen el poder econòmic regnant. Mentrestant, els exclosos continuen a l'espera... Creem nous ídols. L'adoració de l'antic vedell d'or ha trobat una nova i cruel versió en el fetitxisme dels diners i en la dictadura d'una economia sense rostre i sense un objectiu veritablement humà."

Les característiques dictatorials del mercat financer, tan ben captades pel Papa Francesc, es manifesten per la via autoritària del pensament únic, que tendeix sempre a desqualificar els arguments que el qüestionen i per la intensa propaganda, explícita o subliminal, que envaeix la vida de les persones, les famílies i les comunitats, alhora que els dificulta o els impedeix el discerniment per afrontar els desafiaments de la realitat.

Els mitjans de comunicació social, en gran mesura finançats pels agents del mercat, li donen característiques humanes, mentre massifica i despersonalitza la gent: el mercat està nerviós; el mercat està més

tranquil; el mercat exigeix, determina, imposa.

El mercat financer va més enllà de les oscil·lacions i xantatges de les borses de valors; contamina tota la societat a través de la publicitat intensiva i sense límits ètics, veritables rentatges cerebrals que creen falses necessitats, exacerba el consumisme de les classes més riques, augmenta les desigualtats socials i agreuja cada cop més els impactes sobre el medi ambient.

Més enllà dels greus problemes socials no resolts i molt sovint agreujats per la dictadura del mercat, s'hi afegeixen els gravíssims problemes ambientals. La *Carta de la Terra*, publicada l'any 2000, presenta el desafiament i assenyalava el camí: "Els models dominants de la producció i del consum estan provocant una devastació ambiental, una reducció dels recursos i una massiva extinció d'espècies. Hi ha comunitats que estan sent destruïdes... La tria és a les nostres mans: o bé formar una aliança global per tenir cura de la Terra i cuidar els uns dels altres, o bé arriscar-se a la destrucció tant de l'ésser humà com de la diversitat de la vida... Els nostres desafiaments ambientals, econòmics, polítics, socials i espirituals van lligats, i junts podem trobar solucions inclusives."

En el camp dels drets socials, més enllà dels problemes històrics que es troben en els textos citats abans, emergeixen ara nous desafiaments relacionats amb la violència a les ciutats, que afligeix més directament als pobres. L'ús abusiu i el tràfic de drogues; el tràfic de persones, tema de la Campanya de la Fraternitat al Brasil, que comprèn el tràfic vinculat a l'explotació sexual, fins i tot de nens i adolescents, amb els quals es trafica per a l'adopció il·legal i explotació a la feina, el tràfic d'òrgans; les migracions i la creixent intolerància dels països dits desenvolupats; l'agressió a les terres i a les cultures de comunitats tradicionals, indígenes i *quilombolas*. N'hi ha tants, de desafiaments! N'hi ha tants, de camins! N'hi ha tantes, de possibilitats! És el temps del desert i de les profecies!

És el moment de reafirmar el nostre compromís radical amb la vida i amb les generacions futures. És el moment de reafirmar la promesa de Jesús: "He vingut perquè tingueu vida i la tingueu en plenitud."